

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK LXIX

PROSINEC 2000

ČÍSLO 6

616.896:355.1(437.1/3)

PŘÍSPĚVEK K DROGOVÉ PROBLEMATICE V ARMÁDĚ ČESKÉ REPUBLIKY

Stanislav PELCÁK, Alena VOSEČKOVÁ

Katedra vojenské hygieny Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně, Hradec Králové

Souhrn

Cílem sdělení je dílčí informace o názorové hladině středoškoláků-uchazečů o studium na Vojenské lékařské akademii J. E. Purkyně v Hradci Králové (VLA) týkající se drogové problematiky. Nosnou částí programu prevence sociální patologie ve VLA je interdisciplinární preventivní program, anketní šetření sloužilo pouze pro zpřesnění obsahové náplně programu a metod skupinové práce podle aktuálních potřeb a problémů studentů. Konkrétně to znamenalo respektovat vysokou informovanost studentů o drogové problematice a vytvořit větší prostor pro rozvoj sebepojetí a korekci drobných inkongruencí, které mohou být, vzhledem k vývojovému období našich studentů, rizikovým faktorem vzniku závislosti.

Klíčová slova: Drogy; Multikauzální etiologie; Prevence; Sociálně patologické jevy; Závislost.

A Contribution to the Drug Problem in the Czech Army

Summary

The aim of this article is to provide particular information on the views of secondary school applicants to the Purkyně Military Medical Academy in Hradec Králové concerning the drug problem. The interdisciplinary preventive programme is a very important part of the social pathology prevention programme at the Military Medical Academy. The survey served only for content diversification of the programme and methods of team work according to the topical needs and problems of the students. It means in particular to take into consideration a high degree of acquaintance of students with the drug problem and to provide a greater space for the development of self-conception and correction of small incongruencies. These can be, due to the development period of our students, a risk factor of drug addiction occurrence.

Key words: Drugs; Multicausal etiology; Prevention; Social-pathological phenomena; Addiction.

Úvod

Závažným problémem, který se dotýká problematiky sociální patologie, je abúzus drog a návykových látek (2, 6). Od roku 1995 je celostátně

zavedeno sledování tzv. drogově problematických osob. Pro správný výklad těchto počtů musíme brát v úvahu, že se jedná o osoby, které samy, z vlastní vůle, pro zdravotní, sociální nebo jiné problémy vyhledaly odbornou pomoc (11). Reálné počty užívá-

telů jsou mnohem větší, odhaduje se 5krát až 8krát.

V průběhu 3. čtvrtletí 1999 bylo v ČR evidováno celkem 820 nových problémových uživatelů návykových drog (incidence 8,0/100 000 obyvatel) včetně 47 gamblerů. Nejpostiženější skupinou i nadále zůstávají 15-19letí - celkem jich bylo evidováno 353, tj. 43 % ze všech uživatelů drog. Do věku 15 let začalo užívat některou základní drogu 10 % ze všech uživatelů, do 19 let věku téměř 68 %. Pořadí oblíbenosti, resp. dostupnosti, drog se nemění - pervitin, marihuana, heroin, LSD a toluen, zvyšuje se ale procento uživatelů heroinu (tab. 1). Z hlediska AČR se uvedené statistické údaje týkají zejména kategorií bránců-vojáků základní služby, uchazečů o studium na střední a vysoké vojenské škole, studentů nižších ročníků vojenských škol.

Tabulka 1

Uživatelé drog podle skupin

Droga	III. Q. 1998	III. Q. 1999	změna v %
Heroin a ostatní opiáty	151	209	+ 38,4
Pervitin a ostatní stimulanty	514	438	- 14,8
Kanabiny	158	114	- 27,8
Rozpuštěná	38	28	- 26,3
Halucinogeny	6	14	+ 133,3

Náš pohled na problematiku vzniku závislosti vychází ze systémového přístupu ke zdraví a nemoci, kdy každý jev je důsledkem probíhajících interakcí systémů různých úrovní organismu (3, 4, 5, 9). Jedná se o systémy intrapersonální (somatické i psychické) a interpersonální (rodina, vrstevnická skupina, společnost, západní kultura). Vzhledem k multi-kauzální etiologii vzniku závislosti nemůže být efektivní preventivní péče orientovaná pouze na jednu oblast. Jednotlivé úrovně systémů zahrnují salutoprogenní a salutoprotektivní faktory (7, 10). Úkolem prevence je podpora protektivních a omezování rizikových faktorů.

Pedagogicko-psychologická poradna pro vysokoškoláky Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně (VLA) v součinnosti s Komisí pro prevenci sociálně patologických jevů realizuje Program prevence sociálně patologických jevů u studentů všech

form studia. Poradenská a psychologická činnost vychází ze znalosti epidemiologické situace v oblasti závislosti (1). V letech 1998 a 1999 byly zmapovány postoje studentů-vysokoškoláků k problematice drog a rizikové faktory, které mohou vést ke vzniku závislosti. Na šetření navazuje preventivní intervenční program pro studenty nižších ročníků všeobecného lékařství a farmacie vycházející z přístupu orientovaného na studenta (encounterové skupiny a výcvik v psychosociálních dovednostech). Program probíhá v reálných učebních skupinách v rámci výuky psychologie zdraví a preventivního lékařství. Vhodně rozšiřuje teoretickou rovinu výuky o specifický sebezkušenostní zážitek ze skupinové práce. Nedirektivní vztahová nabídka spolu se skupinovou dynamikou vede k rozvoji osobnostních vlastností i profesních dovedností, které jsou nezbytné pro budoucí lékaře (empatie, kongruence, sebeexplorace, aktivní naslouchání aj.).

Takto koncipovaná výuka spolu s činností poradny pro vysokoškoláky představuje program nespecifické primární prevence pro tuto rizikovou populaci (8, 10).

Metodika šetření

Základní soubor tvořilo 368 absolventů gymnázií z celé České republiky (věkový průměr 18,7 ± 1,6 roků), kteří absolvovali přijímací řízení na Lékařskou fakultu UK a VLA v Hradci Králové v letech 1998 a 1999. V roce 1998 soubor tvořilo 230 respondentů, z toho 39 % chlapců a 61 % dívek. V roce 1999 se šetření zúčastnilo 138 respondentů (54 % chlapců a 46 % dívek) stejného věkového složení. Vzhledem k tomu, že program prevence sociálně patologických jevů zahrnuje také praktickou přípravu lékařů zdravotnických zařízení AČR na individuální práci s rizikovým klientem, bylo šetření rozšířeno o tuto profesní skupinu. Získaná data umožňují orientační porovnání názorové hladiny a postojů týkajících se problematiky drog. Soubor tvořilo 30 lékařů (17 % žen, 83 % mužů, věkový průměr 42,5 ± 8,4 roků).

Použité metody

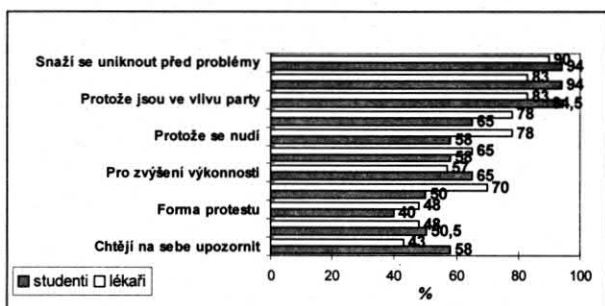
Anonymní dotazníkové šetření zaměřené na tyto roviny „drogové scény“:

- rizikové faktory závislosti,

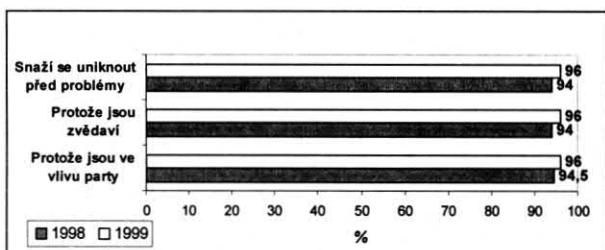
- vlastní zkušenost s drogou,
- informovanost o drogách a problematice závislosti,
- možnosti řešení drogové problematiky (prevence - represe),
- programové diskusní skupiny (focus group discussion), které umožňují „dostat se“ za hranice tzv. tvrdých, kvantitativních dat a vytvořit podmínky pro práci encounterových skupin studentů-vysokoškoláků.

Výsledky a diskuse

Při hodnocení *motivačních faktorů vedoucích k experimentu a rozvoji závislosti* jsou důvody podle pořadí důležitosti u všech skupin téměř shodné (grafy 1a, 1b). Jedná se hlavně o *únik před problémy, vliv vrstevnické skupiny a zvědavost*.

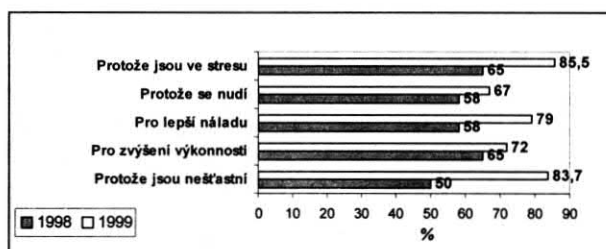

Graf 1a: Proč lidé berou drogy

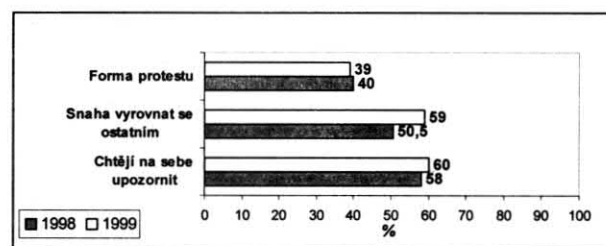

Graf 1b: Proč lidé berou drogy

U dalších sledovaných proměnných (nuda, stres, absence smyslu života, zlepšení nálady a výkonnosti) dochází proti roku 1998 u skupiny studentů v roce 1999 k výraznému posunu míry důležitosti (graf 1c). V ostatních položkách nedošlo k výraznějším změnám (graf 1d).

Graf 1c: Proč lidé berou drogy

Graf 1d: Proč lidé berou drogy

Názory a postoje k drogové problematice jsou do značné míry ovlivněny *osobní zkušeností s drogou*. Nejčastěji používanou drogou v prvním i druhém roce sledování jsou takzvané „legální“ drogy (alkohol, cigarety a léky). Většina respondentů zkusila nelegální drogu maximálně jednou nebo vůbec ne. Několikrát byla vyzkoušena droga *marihuana*. V roce 1999 došlo k nárůstu jejího užití zejména u dívek (z 12 % na 17 %). Frekvence dalších „moderních“ drog není u sledované skupiny respondentů významná (tab. 2). Relativně vyšší procento jednorázové zkušenosti s LSD u lékařů (17 %) souvisí s kontrolovaným podáním drogy u dobrovolníků v rámci výuky psychiatrie.

Informovanost v oblasti drogové problematiky je podle názorů respondentů na dobré úrovni - 78 % chlapců a 81 % dívek uvedlo, že má dostatečné informace o drogách. Naopak 11 % chlapců a 12 % dívek tyto informace nemá. Nízké procento dotázaných respondentů (5 % chlapců a 3 % dívek) uvedlo, že se o tuto problematiku nezajímá a nevěnuje jí pozornost. Nejvíce informací o drogách získávají dotázaní od přátel (80 % chlapců a 75 % dívek), na diskotékách (60 % chlapců a 71 % dívek). Z časopisů a letáček informace získává 56 % chlapců a 79 % dívek. Nejméně informací získávají dotázaní od rodičů (7 % chlapců a 17 % dívek). Zjištěné údaje korespondují s výsledky v roce 1999 (tab. 3).

Tabulka 2

Osobní zkušenost s drogou u respondentů 1998/1999 (n = 368)

Návyková látka		NE (%)		JEDNORÁZOVÁ ZKUŠENOST (%)		NĚKOLIKRÁT (%)		PRAVIDELNĚ (%)	
Alkohol	Dívky	5	4,5	7	12	81	77	7	7,5
	Chlapci	3	3	3	7	66	67	28	24
Tabák	Dívky	44	36	17	32	30	26	5	6
	Chlapci	29	40	19	18	40	35	10	6
Léky	Dívky	42	41	7	18	46	36	2	1,5
	Chlapci	69	68	7	7	19	24	0	0
Marihuana	Dívky	84	96	4	1,5	4	3	0	3
	Chlapci	78	94	3	4	12	17	1	3
Pervitin	Dívky	92	94	1	1,5	1	1,5	0	0
	Chlapci	92	96	0	3	0	1,5	0	0
LSD	Dívky	93	95	3	1,5	0	0	0	0
	Chlapci	93	86	2	7	2	0	0	0
Těkavé látky	Dívky	93	95	1	0	0	0	0	0
	Chlapci	91	97	3	1,5	0	0	1	0

* Statistické údaje byly získány ze zprávy KHS, oddělení epidemiologie v Hradci Králové (prosinec 1999)

S úrovní vlastní informovanosti o drogové problematice není spokojeno 52 % lékařů, 48 % tato problematika nezajímá. Přibližně ve stejném procentuálním zastoupení jako u studentů jsou zdroje informací: přátelé (65 %), studium (61 %), odborné časopisy a sborníky Národního centra podpory zdraví (57 %).

Tabulka 3

Hodnocení vlastní informovanosti o drogové problematice

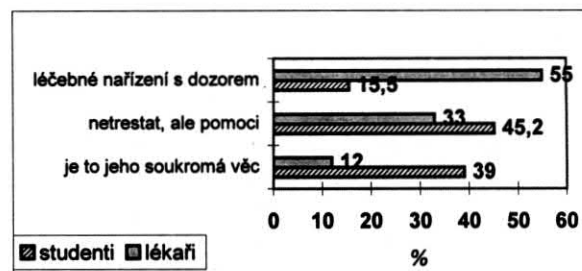
	Chlapci	Dívky	Lékaři
Dostatečná	78 %	81 %	-----
Nedostatečná	12 %	11 %	30 %
Nezajímá mě to	5 %	3 %	48 %
Nevím	5 %	5 %	22 %

Informace o droze jsou zprostředkovány i kontaktem s uživateli a distributory drog - 22 % dívek a 29 % chlapců uvedlo, že zná osobně nějakého dealera drog, u lékařů je toto procento nižší, pouze 9 %. K obdobným výsledkům jsme dospěli i v roce 1999. Obě skupiny respondentů zaujímají k distri-

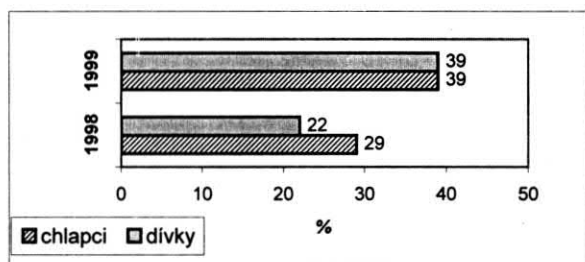
butorům drog výrazně negativní postoj.

Z hlediska dvou základních přístupů k řešení drogové problematiky (pomoc - represe) by v roce 1998 upřednostňovalo pomoc před represí 54 % chlapců a 41 % dívek. Pomoc preferuje také 33 % lékařů, 55 % navrhuje umístění konzumenta drog do nápravného ústavu s dozorem.

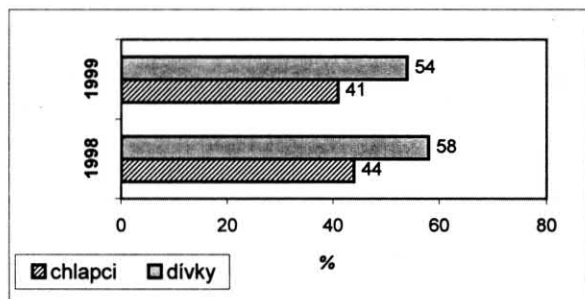
Dvanáct procent lékařů považuje užívání drogy za soukromou věc uživatele. V roce 1999 se postoje k otázce pomoci či represe výrazněji nemění. Větší procento respondentů (39 %) považuje užívání drogy za soukromou věc konzumenta (grafy 2a, b, c).

Graf 2a: Přístup k uživatelům drog (pomoc - represe)

Graf 2b: Přístup k uživatelům drog (je to jeho soukromá věc)

Graf 2c: Přístup k uživatelům drog (netrestat, ale pomoci)

Diskusní skupiny tvořili studenti prvních ročníků VLA a zájemci, kteří se zúčastnili postgraduálního kurzu „Prevence sociálně patologických jevů“.

V průběhu skupinové diskuse byly podrobněji řešeny otázky motivace vedoucí k užívání drog, postojů k uživatelům a dealerům drog, význam represivní složky v prevenci, pojem malé množství drogy, metadonová substituce. Zajímavá byla diskuse k postihu distributorů drog, kde převažovala snaha o tvrdý postih (včetně trestu smrti) ze strany studentů i lékařů.

Kombinace skupinové diskuse, arteterapie a rogersovského přístupu (PCA) vytváří větší prostor pro hlubší propojení získaných teoretických poznatků a ujasnění si vlastních postojů k problematice závislostí.

Literatura

1. BEČKOVÁ, I. - MACHÁČKOVÁ, J. - STÖHR, J., aj.: Zkušenosti studentů vysokých škol východočeského regionu s látkami vyvolávajícími drogovou závislost. Hygiena, 1999, roč. 2, č. 44, s. 91-98.
2. JANÍK, A. - DUŠEK, M.: Drogy a společnost. Praha, Avicenum, 1990. 123 s.
3. LUDEWIG, K.: Systemická terapie. 1. vyd. Praha, Pallata, 1994. 169 s.
4. MARHOUNOVÁ, J.: Dospívání. Praha, Empatie, 1996. 212 s.
5. MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: Mládež a delikvence. Portál, 1998. 250 s.
6. KALINA, K.: Drogy v ordinaci praktického lékaře. Praha, Filia, 1997. 95 s.
7. KŘIVOHLAVÝ, J.: Salutogeneze a behaviorální medicína. Čas. Lék. čes., 1990, roč. 129, č. 36, s. 1121-1124.
8. PELCÁK, S. - VOSEČKOVÁ, A.: Možnosti využití rogersovského přístupu ve výuce. Scan, 4, 1998, s. 4-5.
9. PITTS, M. - KLEITH, P.: The Psychology of Health. London, Routledge, 1995. 130 s.
10. SPEIRER, GW.: Teorie vzniku onemocnění v pojetí rogersovského přístupu k člověku. Čs. Psychol., 1997, roč. 34, č. 2, s. 113-119.
11. VOSEČKOVÁ, A. - PELCÁK, S.: Náročné životní situace. Hradec Králové, KHS, 1996. 25 s.

Korespondence: Mjr. Mgr. Stanislav Pelcák
Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně
Třebešská 1575
500 01 Hradec Králové
e-mail: pelcak@pmfhk.cz

Do redakce došlo 28. 1. 2000